

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1954. GADA
12. SEPTEBRĪ
Nr. 37 (504)

MŪSU RAINIS

Pirms 25 gadiem vientulā vasarnīcā Majoros apstājās pūkstēt Tautas dzejnieka un dedzīgā brīvības cīnītāja Jāņa Raiņa sirds.

Būs mūžam atmiņā tas rīts un bargā vēsts,
Pār mani māte llecās klusi
Un telca:

— Celies, meiti! Mums priede nolūzusi
Visaugstākā. Ir miris Rainis.
Rīts apdzisa, kā tumša spārna dzēsts,
Un nāves klusums vērs nēlzmānīgs,
Kur viņa balsij bija jāpazīd.
Sirds smagi nodunēja:
— Nevar būt!

Tā Mirdza Kempe dzejotī «Raina nāves dienā» izteic ne tikai savus smago un rūgtu sēru pārdzīvojumus, bet reizē pauž simtu un tūkstošu darba cilvēku tās dienas apju smagumu.

Nevar būt!

Lasttāju pulki bija tik cieši saraduši ar dižo un mīlo dziesminieku, viņa darbi bija palīdzējuši izaut revolucionāru cīnītāju saimē, un tāpēc ļaudis nekādi nevarēja pierast domāt, ka vienmēr ļoti atsaucīgā, izpalīdzīgā cilvēka un brīdīgā dzejnieka valrs nav starp dzīvajiem.

Rainis nevar mirt!

Tā telca dzejnieka raksti un atstātās grāmatas, telca allaž kupli apmeklētī viņa lugu inscenējumi teātros, telca Raiņa lasttāju sirdis, kurām viņš bija pašreizējais un drosmīgi mācītājs nist netalsnību un kalpu važas, dziļi mīlēt brīvību un taisnību, līdz pēdējam elpas vilcienam cīnīties par tās uzvaru.

Mēs literatūras muzejā apstājamies pie grāmatām, kuras jaunībā ne tikai pārlapojis, bet dziļi un rūpīgi izstudējis Rainis, un redzam pasaules izcilāko rakstnieku vārdus: gan glūži teiksmaino Homēru un Eschilu, Cezaru un Ovidiju, Gēti un Balronu, Puškinu un Lermontovu, daudzus un daudzus citus. Tas patiesām, Raiņa paša vārdiem runājot, bijis liels izskums pēc gara galmas, kurš neapmierinātās vienīgi ar daļlitteratūru, bet augstskolas gados un pēc tam tiecās arī pēc visādām zinātnēm: sevišķi filoloģijas, vēstures, sabiedriskās un filozofiskās daļas no dabas zinātnēm.

Iepazīšanās ar Marks un Engelsa sacerējumiem jaunajam latviešu literatūras darbiniekam jau agri sniedz skaidrību par sabiedrības attīstības likumsakarībām, rāda taisnu un drošu ceļu darbaļaužu izejai no vecās un drūmās varmācības pasaules plesmakušajiem labirintiem uz gaišo, saules apmirdzēto dzīvi. Tas ir nelokāmās cīņas ceļš, kuram ar visu savu sirdsdegsni kļūst uzticēgs Rainis.

Stājoties pie sabiedriski un mākslinieciski nozīmīgu daiļdarbu sacerēšanas, dzejnieks apgūst milzu gara kultūru, dziļas politiskās zināšanas, pārtulko «Borisu Godunovu» un «Faustu». Un tā, apbrūnodamies ar marksistiskās dialektikas nemaldīgajiem likumiem, visas pasaules kultūras vērtībām un spožu literārās jaunrades prasmi, ledams vienā soli ar revolucionārā proletariāta pleaugošajām rindām un labi pazīdams viņu postu un nemieru, viņš rada savas kvēlas cīņā saucējas un vētras sēdējas dzejas.

Raiņa darbos spilgti atspoguļojas visas mūsu jaunā laikmeta noskaņas un centieni. Mēs atšķiram nodzēlējušos un mazliet nopūtējušos «Dienas Lapas» kompleksus un redzam, kā Latvijas darba tautā dzimst pirmais apzinīgais cīņas spars — sākumā gan vēl kā maza un nedroši carisma tumsas vējos pļīvojoša liesma, bet kas pleaug arvien lielākā un nozīmīgākā spēkā. Un te nopenl arī laikraksta redakto-ram un jaunajam publicistam Jānim Pilekšānam — topošajam dzejniekam Rainim.

Slobodskas trimdas bargie sniegpūteņi nesalauž Raini. Sēl viņš tuvu sapazīstas ar krievu, armēņu un citu tautu revolucionāriem, lasa «Iskru», smēl idejisku spēku un gūst teoretisku briedumu Ļeņina idejās. Rainis sēl rada savas «Tālas noskaņas rīla vakarā», kas paceļ vēl līdz tam neredzētā angstumā latvju dzeju.

Lūk, lasām šos dzejoļus, lasām neaizmirstamās «Lauztās priedes» un pilnīgi plekrtam Andrejam Uptim: «Dziesma par lauztajām priedēm nav tikai satriektas jaunstrāvnieciskās inteliģences likteņa traģiskas atbalsojums, bet spēka, drosmes un nelauzamas uzvaras pārliecības kiledziens, visai zemel pāri dzirdama himna cīnītāju pulkiem lielā uzbrukuma sākumā. Visā latviešu lirikā nav otras tādas dzejas, kas dalles nospulgā un ledvesmojošā revolucionārā spēkā varētu priedzināties šiem nemirstīgajiem Raiņa pantiem.»

To liela mērā var teikt par visu Raiņa pirmo dzejas grāmatu.

Jaunām domām, jaunam saturam dzejnieks sēl meklējis un atradis jaunu formu, gan celdams gaismā senus jaukus vārdus, gan īsinādamus garus un tūlīgus, laikmeta trauksmainajam garam neatbilstošus, gan veiksmīgi darinādamus savus jaunvārdus.

Grāmatās «Vētras sēja» un «Jaunais spēks» dūn 1905. gada revolūcijas brāzma, sēl jūtam un manām, ka ir lauzta bargā ziemas vara, sēl dzirdami pirmie dzīves pavasara pērkonī.

Reakcijas tumšie mākonī vēl atzīmē sauli, bet dzejnieks cīnītājs mudina nepagurt, pauž palāvību darbaļaužu mostošajam spēkam, kas nesālmst tenaldnieku priekšā.

Arī otra trimda, kas seko pēc 1905. gada revolūcijas sakāves, Rainim nes daudz rūgtu pārdzīvojumu, bet viņš neaizmirst varoņu kapus, neaizmirst gaišos ideālus, par kuriem cīnījies brāzmainajās atbrīvotājas vētras dienās. Rainis grib, lai «Klusās grāmatās» mēlnajās lapās katrs burtis kvelotu un žēlotu, darītu stiprus nokusos un lai kveldētu, norādītu jaunām kaujām modros un spēka pilnos.

Ar asu satiras zobenu Rainis vērsas pret «bezpartejiskiem politiķiem», kuri labprāt, maia stāvo, nogaida: «Kurš kuru velks?» — lai tad veikl un asi, iznākušī ārā, uzsaukt: «Uzvarētāj, sveiks!» Dzēlīgās epigramās dzejnieks atsedz «vidusvīra» būtību, liberāļa savīgos ideālus, šausa birokratu, kam ordenis pūlas aizsegt j negēla zagļa un ierāvēja, bendes un spēga dvēseles traipēklus.

Dzejoļu krājuma «Gais un sākums» atrodam daudz drūmu, pesimistisku ainu, daudz dziļu un reizmēru rūgtu atziņu un domu, bet arī šajā grāmatā Rainis tic revolūcijai, pamatšķīrai, par kuras kareivi būt dzejniekam ir visaugstākais gods.

Pāri sava laika dzīves pārvērtību un notikumu drūmal Rainis spēj un prot ielēkoties vistālākajā rītdienā, savās domās un sapņos viņš jau mīt nākotnes krastos, un tāpēc viņš tuvs un dārgs mums, šis Tautas dzejnieka lecerētās nākotnes piepildītajiem šodienā.

Pirmā imperialistiskā pasaules kara gados Rainis raksta par kara posta istajiem vainniekiem, par to, ka dolars nav zvaigzne, ka uzvar ne nauda, bet brīvs cilvēka gars, kas kapitālam ir biedonis. Cik tuvs šie patiesie, dedzīgie vārdi sasauca ar mūsu dienām, ar šodienas notikumiem, kad norit un izvērsas plašumā varonīgā miera cīņa visā pasaulē!

Rainim ir daudz jaunu dzejoļu par darbu un tā nozīmi cilvēces attīstībā. Viņa uzmanību allaž vēršējusi un saistījusi milas sudrabotā gaisma, un šai temai dzejnieks vēlējies daudz izjustu, meistariski uzrakstītu vārsmu.

Kā galvenais paveiciens Raiņa darbos viņas doma par pretmetu sadursmēm, pret tumsas spēkiem viņš allaž nostata gaišos taisnības spēkus, uguni pretī — nakti. To spilgti redzam arī Raiņa lūgās, kas ar savu nebīluso vērienu jaunā pakāpē paceļ visu latviešu dramaturģiju.

1905. gada revolūcijas notikumu terosmē top Raiņa sena dziesma jaunās skaņas — «Uguns un nakts», kas modina lasttāju un skaittāju sirdīs visgaišākās jūtas, viscildenāko dzimtenes milu.

Mūsu dienās jaunus inscenējumus pieredzējušas lūgas «Indulis un Arīja», «Zelta zirgs», «Krauklītis», plašu popularitāti vistālākajos mūsu socialistiskās Dzimtenes novados iemantojusi luga «Pūt, vējņi!», Akadēmiskais Dramas teātris lepnlēnīs šajā sezonā izrādīt «Jāzepu un viņa brāļus».

Buržuaziskās Latvijas sprosts kļūst Rainim par trešo trimdu — varbūt vissmagāko, kādā viņam nācies dzīvot. Rainis nevar samierināties ar spaidiem un vajāšanām, viņš sapņo par dzīvi Maskavā, un vēl īsi pirms nāves — 1928. gadā — nenoguris atgādina darbaļaudim, proletariātam neaizmirst — s e v i:

Tu esi pamatšķīra,
Tā stiprākā, kas lra,
Uz kuru visas šķīras atbalstās.

Pieplīdījušies dzīvē Raiņa vispārdošākie sapņi — Latvija kļuvusi patiesi brīva un kopā ar lileo krievu tautu, ar visām padomju tautām Komunistiskās partijas vadībā ceļ komunismu.

Latgalē — Raiņa jauno dienu zemē, — runājot ar čaklajiem līnkopjiem, kuru druvās kļuvušas plašas kā ezeri, redzot liksmos studentu pulkus Raiņa bulvarī Rīgā, veicot un vērojot visas mūsu šodienas grandiozās uzvaras, jūtam un saprotam, ka tās ir arī Raiņa uzvaras, par kurām viņš visu mūžu cīnījās kā dedzīgs pilsonis patriots un kvēls, pašreizējais dzejnieks — savas tautas audzinātājs un cīņā mudinātājs, ceļa rādītājs uz saulaino nākamību.

Jauna kļuvusi Raiņa dzimtene. Izcīnītas lielas cīņas, katrs gads, katrs mirklis, runājot Jāņa Sudrabkalna vārdiem, nāk ar jauniem uzdevumiem. Tie visi vairs nav atrisināmi rainiski, tagad katram rakstniekam jārod pašam savs atrisinājums, kas saskan ar laikmetu un sabiedrību. Bet rainisks var būt, rainiskam jābūt vērienam. Raiņa darbos ledzījnoties, mums allaž jāuztver galvenā līnija, zelta pavediens, jāsaņem Raiņa sirds!

Ik dienas, ik gadus varenāka un daiļāka kļūst mūsu Padomju Latvija, visa mūsu plaša un dārgā Dzimtene. Droši un palāvīgi mēs ejam uz nākotni, un mums blakus šajā lielajā un cildenajā gaitā soļo mūsu Rainis.

Jānis Rainis

* * *

Tev pamatšķīra —
Kas izauzs, jutis, pratis, izvedis,
Līdz jauns un sāpes ļaužu dvēslē dzis;

Tev pamatšķīra —
Kas celsies pāri sev, iekš vienības
Tās šķīras veiks, kas ļaudis šķīrušas;

Tev pamatšķīra —
Kur lielāks gods kā tas, tev kareivs būt?
Tu izej cilvēci un sauli gūt.

Lauztās priedes

Vējš augstākās priedes nolauza,
Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja —
Pēc tālēm tās skatieniem gribēja smiegt,
Ne slēpties tās spēja, ne muguras liekt:

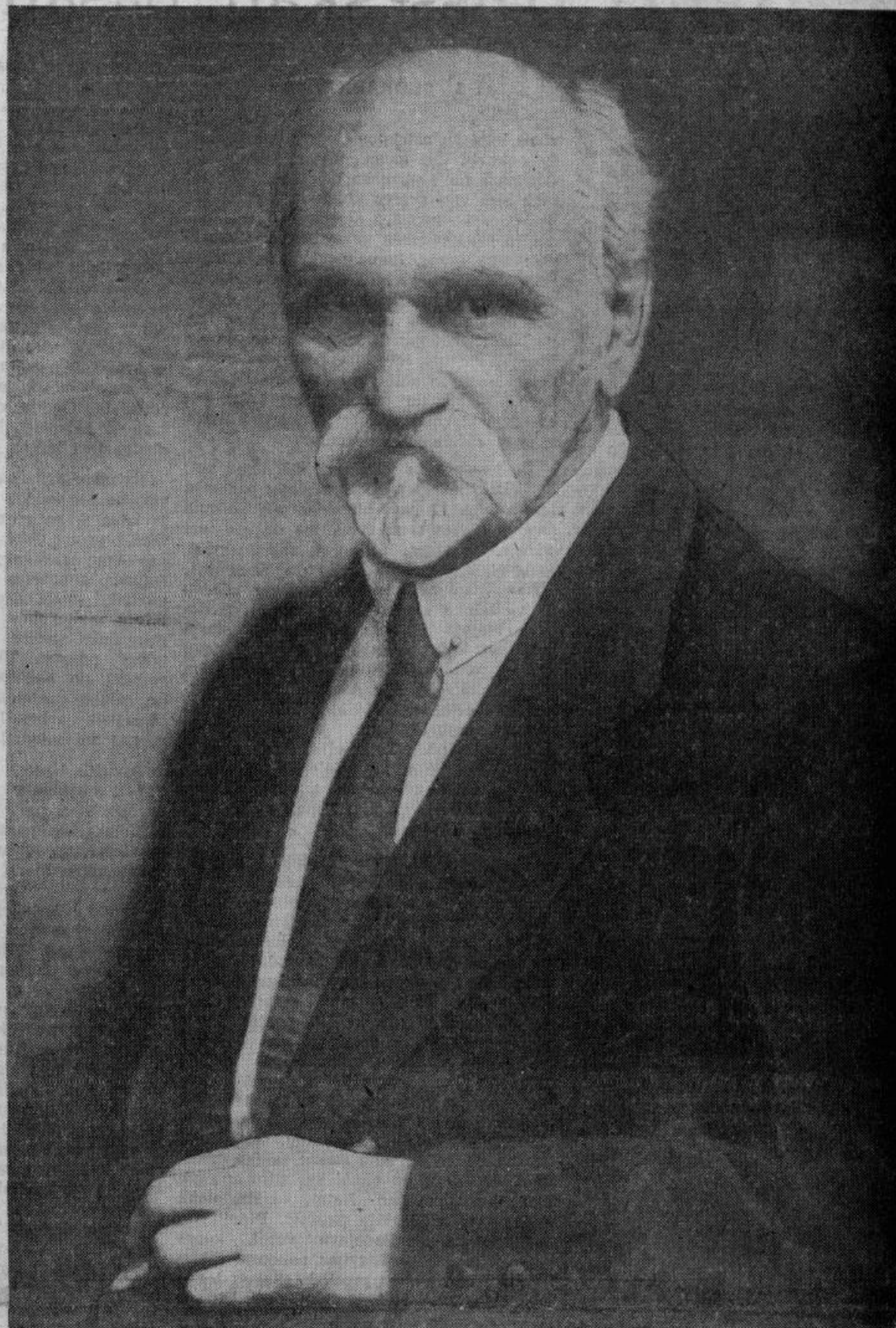
«Tu lauži mūs, naidīgā pretvara, —
«Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta,
«Vēl ilgās pēc tāles dvēš pēdējais vaids,
«Ik zarā pret varu šņac nerimstošs naidis!...»

Un augstākās priedes pēc lauzuma
Par kuģiem iz ūdeņiem izmāra —
Pret vētru lepni cilājās krūts,
Pret vētru cīņa no jauna dūc:

«Brāz bangas, tu naidīgā pretvara —
«Mēs tāles sniegsim, kur laimība!
«Tu vari mūs šķēlt, tu vari mūs lauzt —
«Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!»

No ceļa nost!

Ja jūs nespējat līdzī tikt,
Ja jums mājās ir ziedoša laime,
Sīki bērniņi trokšņa baidās
Un mīlai sieviņai uztraukums netik,
Vai iesnas plosās, vai ieskrābāts pirksts, —
Tad stāvat klusi!
Un trīsot, kur neredz!
Nenākat kļajā pēc miera brēkt,
Pēc prieka un puķēm, un mīlas smaidiem,
Un kā tik labi būtu,
Ja viss būtu beigts;
Un lai mēs strādājošot miera darbus
Bez lieka trokšņa un — dūšas.
— No ceļa nost,
Jūs kājām pasperamie!
— Mums jāiet tālāk, —
Šo briesmu brīdī vēl vajaga pārciest,
Kad šausmas, asinim pilot,
Pa tūrumiem iet.
Tad, tad — nāks tā laime,
Pēc kuras mēs tiksim,
Kas dos mums iespēju iet vēl tālāk,
Līdz jauno sauli sniegsim reiz —
Ciešāki rindās stājaties kopā!

JANIS RAINIS

V. Ridzenleka foto

„Raiņa daiļrade”

Latvijas Valsts izdevniecība sagatavojusi izdošanai rakstu krājumu «Raiņa daiļrade», ko sastādījis Jānis Niedre. Rakstu krājums iznāks septembra beigās.

Rakstu krājumu ievada Tautas dzejnieka Jāņa Sudrabkalna raksts «Dzejnieka nemirstība» un Tautas rakstnieka Andreja Upīša raksts «Divi pretmeti — A. Niedra un Rainis».

Lielā dzejnieka daiļrades analīzei veltīta virkne rakstu: E. Sokola — «J. Raiņa «Uguns un nakts», J. Niedres — «Raiņa tradīcijas latviešu literatūrā», E. Andersones — «Par Raiņa daiļrades metodi», K. Kundziņa — «Par Raiņa lugu māksliniecisko veidojumu», J. Rudziņa — «Rainis un folklorā».

Raiņa dzejas analīzei veltīts A. Vilsona raksts «Par Raiņa dzejas meistarību» un M. Kalves — «Raiņa milas līriks».

Ar nošu piemēriem ilustrēts J. Vitoliņa raksts — «Rainis latviešu muzikā».

K. Zemdega savā rakstā aplūko Raiņa tēlu griezniecībā, skulptūrā un grafikā.

Savās atmiņās un iespaidos par Tautas dzejnieku dalās dzejnieks Mirdza Kempe rakstā «Rainis nevar mirt» un E. Birziņš — «Atmiņas par Raini».

Krājumu noslēdz E. Sokola raksts «Rainis buržuaziskās Latvijas sprostā» un K. Egles sakārtotā bibliogrāfija.

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMĒ

Par J. Raiņa piemiņas saglabāšanu mūžos

Sakarā ar to, ka š. g. 12. septembrī palet 25 gadi, kopš miris lielais latviešu dzejnieks-revolucionārs Jānis Rainis, Latvijas PSR Ministru Padome pieņemusi lēmumu par dzejnieka piemiņas saglabāšanu mūžos.

Latvijas PSR Ministru Padome nolēma:

1. Uzcelt Rīgā pieminekli J. Rainim.
2. Nosaukt J. Raiņa vārdā Latvijas PSR Valsts Dailes teātri un turpmāk to saukt: J. Raiņa vārdā nosauktais Latvijas PSR Valsts Dailes teātris.
3. Nosaukt J. Raiņa vārdā Daugavpils pilsētas 6. vidusskolu un turpmāk to saukt: J. Raiņa vārdā nosauktā Daugavpils pilsētas 6. vidusskola.

(LTA)

J. Raiņa piemiņu godinot

Sodien pulksten 12 dienā Rīgā J. Raiņa kapos notiks lielā latviešu dzejnieka piemīpal veltīts darbaļaužu mitiņš.

Mitiņu rīko Latvijas Padomju rakstnieku savienība kopā ar Rīgas pilsētas sabiedriskajām organizācijām.

Pulksten 19 vakarā LPSR Valsts operas un baleta teātri notiks J. Raiņa nāves 25. gadadienai veltīts atceres vakars. Pēc referāta par Raiņa dzīvi un daiļradi notiks plašs koncerts.

J. Raiņa darbu izdevumi Padomju Latvijā

Padomju varas gados Latvijā Tautas dzejnieka J. Raiņa darbi piedzīvojuši pusimts izdevumu. Latviešu valodā iznākušo grāmatu kopējā tiraža ir 514000 eksemplaru. Vairākas reizes izdoti tādi darbi kā lūgas «Zelta zirgs», «Pūt, vējņi!», «Uguns un nakts» u. c. Cetrpadsmit sējumu izdoti J. Raiņa kopotie raksti ar ko-pējo tiražu 210000 eksemplaru.

Arī krievu valodā mūsu republika iznākušas septiņas J. Raiņa grāmatas 80000 eksemplaru.

Pie Raiņa kapa.

Z. Legzdīpa foto

Literats